

RETTENS DOM (Første Udvidede Afdeling)

28. februar 2002 *

I sag T-354/94,

Stora Kopparbergs Bergslags AB, Falun (Sverige), ved avocats S. Lehr og A. Riesenkampff, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøger,

mod

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved J. Curall og R. Lyal, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt,

* Processprog: engelsk.

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1),

har

DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABERS RET I FØRSTE INSTANS
(Første Udvidede Afdeling)

sammensat af præsidenten, B. Vesterdorf, og dommerne K. Lenaerts, J. Pirrung, M. Vilaras og N.J. Forwood,
justitssekretær: fuldmægtig D. Christensen,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter mundtlig forhandling den 2. oktober 2001,

afsagt følgende

Dom

Faktiske omstændigheder

- 1 Den foreliggende sag vedrører Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1), som berigtiget inden offentliggørelsen ved Kommis-

sionens beslutning af 26. juli 1994 (K(94) 2135 endelig udg.) (herefter »beslutningen«). Ved beslutningen blev 19 producenter, der leverer karton inden for Fællesskabet, pålagt bøder for overtrædelser af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF).

- 2 Beslutningens konklusion lyder således:

»*Artikel 1*

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co. KG, Kartonfabriek 'De Eendracht' NV (der handler under navnet BPB de Eendracht), NV Koninklijke KNP BT NV (tidligere Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co. KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik A/S, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidligere Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española (tidligere Tampella Española SA) og Moritz J. Weig GmbH & Co. KG har overtrådt artikel 85, stk. 1, i EF-traktaten ved deltagelse

— i Buchmann's og Rena's tilfælde fra omkring marts 1988 og i hvert fald til slutningen af 1990

— hvad angår Enso Española i hvert fald fra marts 1988 til i hvert fald udgangen af april 1991

— i Gruber & Weber's tilfælde i hvert fald fra 1988 og indtil slutningen af 1990

— i de andre tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991

i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebar, at leverandører af karton i EF

— samledes regelmæssigt ved en række hemmelige og institutionaliserede møder for at diskutere og nå til enighed om en fælles brancheplan med henblik på at begrænse konkurrencen

— nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta

— planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF

— nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden

- traf i stigende grad siden begyndelsen af 1990 samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger

- udvekslede forretningsmæssige oplysninger om leverancer, priser, midlertidige produktionsstandsninger, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader osv. til støtte for nævnte forholdsregler.

[...]

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedennævnte virksomheder for den overtrædelse, der er omhandlet i artikel 1:

[...]

xvii) Stora Kopparbergs Bergslags AB, en bøde på 11 250 000 ECU

[...]«

- 3 Det fremgår af beslutningen, at overtrædelsen fandt sted gennem organet »Product Group Paperboard« (herefter »PG Paperboard«), der omfattede en række grupper eller udvalg.
- 4 Under dette organ oprettedes i midten af 1986 et udvalg, »Presidents Working Group« (herefter »PWG«), der bestod af repræsentanter for den øverste ledelse for de største kartonproducenter i Fællesskabet (ca. otte).
- 5 PWG's formål var navnlig drøftelse og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser og kapacitet. Gruppen traf navnlig generelle beslutninger om tidspunkterne for og størrelsen af de prisforhøjelser, som producenterne skulle gennemføre.
- 6 PWG refererede til »Direktørkonferencen« (herefter »PC«), i hvis møder næsten samtlige administrerende direktører for virksomhederne deltog (mere eller mindre regelmæssigt). I den relevante periode holdt PC møde to gange om året.
- 7 I slutningen af 1987 oprettedes »Joint Marketing Committee« (herefter »JMC«). Dette udvalgs hovedopgave var at bestemme, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser, samt at fastlægge enkelthederne i forbindelse med de prisinitiativer, der besluttedes af PWG, for hvert af de berørte lande og for de store kunder med henblik på at gennemføre et ensartet prissystem i Europa.
- 8 Det Økonomiske Udvalg (herefter »DØU«) drøftede bl.a. prisbevægelser på de nationale markeder og ordrebeholdninger og meddelte resultaterne af sine undersøgelser til JMC, eller indtil udgangen af 1987 til dens forgænger,

Marketing Committee. DØU, der bestod af flertallet af de berørte virksomheders marketingdirektører, holdt møder flere gange om året.

- 9 Det fremgår endvidere af beslutningen, at Kommissionen antog, at PG Paperboard's aktiviteter befordredes ved hjælp af udveksling af oplysninger gennem Fides, der er et forvaltningsinstitut med hjemsted i Zürich (Schweiz). Det fremgår af beslutningen, at de fleste af PG Paperboard's medlemmer sendte regelmæssige rapporter om ordrer, produktion, omsætning og kapacitetsudnyttelse til Fides. Rapporterne blev behandlet i Fides-systemet, og de samlede data blev udsendt til medlemmerne.
- 10 Sagsøgeren, Stora Kopparbergs Bergslags AB (herefter »Stora«), som er en europæisk kartonproducent, erhvervede selskabet Kopparfors med virkning fra den 1. januar 1987 (tabel 8 i bilagene til beslutningen). I 1990 erhvervede selskabet den tyske papirkoncern Feldmühle-Nobel (herefter »FeNo-koncernen«) via dennes moderselskab, Feldmühle Nobel AB (herefter »FeNo«). På tidspunktet for denne overtagelse omfattede FeNo-koncernen selskabet Feldmühle, som allerede på dette tidspunkt ejede Papeteries Béghin-Corbehem (herefter »CBC«).
- 11 Ifølge beslutningen deltog Kopparfors, Feldmühle og CBC i kartellet i hele den periode, som beslutningen vedrører. Feldmühle og CBC havde tillige deltaget i PWG's møder.
- 12 Det hedder også i beslutningen: »De tidligere virksomheder 'Kopparfors' og 'Feldmühle' er nu blevet lagt sammen til Stora's Billerud-division« (betragtning 11).

- 13 Det fremgår af beslutningens betragtning 158, at »Stora erkender, at selskabet er ansvarlig for sine datterselskaber Feldmühle, Kopparfors og CBC's medvirken til overtrædelsen både før og efter, at de blev erhvervet af koncernen«. Kommissionen anså endvidere sagsøgeren for en af »hovedmændene« som følge af Feldmühle og CBC's deltagelse i PWG's møder, hvorfor virksomheden fandtes at måtte bære et særligt ansvar.
- 14 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 24. oktober 1994 anlagde sagsøgeren sag, idet selskabet principalt nedlagde påstand om annullation af beslutningen, for så vidt som den vedrører selskabet, og subsidiært om annullation eller nedsættelse af bøden.
- 15 Ved dom af 14. maj 1998, sag T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (Sml. II, s. 2111, herefter »Rettens dom«), annullerede Retten delvis beslutningens artikel 2 og frifandt i øvrigt Kommissionen.
- 16 Ved appelskrift indleveret til Domstolens Justitskontor den 27. juli 1998 iværksatte sagsøgeren i henhold til artikel 49 i EF-statutten for Domstolen appel af Rettens dom.
- 17 Sagsøgeren gjorde tre anbringender gældende til støtte for appellen.
- 18 Det første anbringende gik ud på, at der var sket en tilsidesættelse af traktatens artikel 85 og artikel 15, stk. 2, i Rådet forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81), og af generelle fællesskabsretlige principper. Som det første led i dette anbringende gjorde sagsøgeren gældende, at Retten havde begået

en retlig fejl ved at fastslå, at selskabet skulle gøres ansvarligt for de overtrædelser af traktatens artikel 85, der var begået af dets datterselskab Kopparfors, uden at have taget hensyn til, at Kommissionen ikke kunne godtgøre, om sagsøgeren faktisk havde øvet indflydelse på Kopparfors' handelspolitik. Som det andet led i anbringendet blev det gjort gældende, at Retten havde begået en retlig fejl ved at fastslå, at sagsøgeren skulle gøres ansvarlig for de overtrædelser, der var begået af Feldmühle og CBC såvel før som efter, at sagsøgeren erhvervede disse selskaber, fordi sagsøgeren ikke kunne være uvidende om, at de deltog i overtrædelser, og ikke traf passende foranstaltninger med henblik på at forhindre, at overtrædelser fortsat fandt sted (præmis 83 i Rettens dom).

- 19 Det andet anbringende gik ud på, at der var mangler ved begrundelsen med hensyn til bødeudmålingen.
- 20 Det tredje anbringende gik ud på, at Retten havde begået en retlig fejl ved at fastslå, at det ikke kunne påvirke bedømmelsen af overtrædelsens grovhed, at overtrædelserne ikke havde de påståede virkninger for priserne.
- 21 I sin dom af 16. november 2000, sag C-286/96 P, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (Sml. I, s. 9925, herefter »Domstolens dom«), forkastede Domstolen det andet og det tredje anbringende såvel som det første led i det første anbringende.
- 22 Derimod tiltrådte den det andet led i det første anbringende. Domstolen udtalte i den forbindelse:

»35 Det fremgår af [Rettens] doms præmis 81, at appellanten først i april 1990 indgik aftaler om køb af ca. 75% af aktierne i FeNo-koncernen, der ejede Feldmühle, uanset at den faktiske aktieoverførsel først fandt sted i

september 1990', og at appellanten havde 'oplyst, at virksomheden erhvervede aktier fra småaktionærer i slutningen af 1990, således at virksomheden opnåede 97,84% af aktierne i FeNo'.

- 36 Retten gjorde imidlertid appellanten ansvarlig for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd i perioden før september 1990.
- 37 Det bemærkes i denne forbindelse, at det som udgangspunkt er den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, selv om det på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved overtrædelsen blev fastslået, var en anden person, der havde ansvaret for virksomhedens drift.
- 38 I det foreliggende tilfælde er det ubestridt, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere, efter at appellanten havde overtaget kontrollen over selskaberne i september 1990, hvorfor det var den juridiske person, der ledte virksomhedernes drift i perioden forud for appellants overtagelse af virksomhederne, der skulle gøres ansvarlig for deres adfærd.
- 39 Den omstændighed, at appellanten i denne periode ikke kunne være uvidende om, at Feldmühle og CBC deltog i kartellet, fordi selskabet selv havde deltaget heri siden januar 1987 gennem datterselskabet Kopparfors, kan ikke — som det med rette anføres af generaladvokaten i punkt 80 i forslaget til afgørelse — give tilstrækkeligt grundlag for at gøre selskabet ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af de nævnte selskaber, inden de blev overtaget af appellanten.

40 Det første anbringende må følgelig tiltrædes på dette punkt, og den appellerede dom må derfor ophæves.«

23 I præmis 79 udtalte Domstolen, at »[d]a det ikke fremgår af sagens akter, hvor stor en del af appellants omsætning i 1990 der hidrørte fra Feldmühle's og CBC's aktiviteter, bør sagen hjemvises til Retten, for at den igen kan tage stilling til bødens størrelse under hensyn til de i denne doms præmis 37-40 indeholdte betragtninger, idet afgørelsen om sagens omkostninger bør udsættes«.

24 Domstolen ophævede derfor delvis Rettens dom, »for så vidt som Stora Kopparbergs Bergslags AB gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og Papeteries Béghin-Corbehem i perioden før september 1990« (domskonklusionens punkt 1), idet den i øvrigt forkastede appellen, hjemviste sagen til Retten og udsatte afgørelsen om sagens omkostninger.

25 Sagen er henvist til Rettens Første Udvidede Afdeling.

26 I henhold til artikel 119 i Rettens procesreglement har sagsøgeren og sagsøgte indgivet et skriftligt indlæg.

27 På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Første Udvidede Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling. Den har med henblik på sagens tilrettelæggelse opfordret sagsøgeren til at besvare et spørgsmål skriftligt, og selskabet har besvaret dette spørgsmål inden for den fastsatte frist.

- 28 Parterne har afgivet mundtlige indlæg og besvaret spørgsmål fra Retten under retsmødet den 2. oktober 2001.
- 29 Sagsøgeren har under retsmødet fremlagt et dokument, som efter at være blevet tilstillet Kommissionen er blevet føjet til sagsakterne.

Parternes påstande for Retten efter hjemvisningen

- 30 Sagsøgeren har nedlagt påstand om, at den bøde, der er pålagt selskabet ved beslutningens artikel 3, nedsættes, hvorimod selskabet ikke har nedlagt nogen påstand vedrørende sagens omkostninger.
- 31 Kommissionen har ikke nedlagt nogen udtrykkelig påstand, men principalt anført, at Stora bør gøres ansvarlig for Feldmühle's og CBC's adfærd før september 1990, således at bøden ikke ændres. Subsidiært har den gjort gældende, at bøden bør fastsættes til et passende beløb. Den har ikke nedlagt nogen påstand vedrørende sagens omkostninger.

Retlige bemærkninger

Parternes argumenter

- 32 Stora er af den opfattelse, at Retten efter Domstolens dom (navnlig præmis 79) igen skal tage stilling til størrelsen af den bøde, der blev pålagt selskabet ved

beslutningens artikel 3, under hensyntagen til, at det ikke kan gøres ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC, inden de blev overtaget af sagsøgeren.

- 33 Sagsøgeren har først erindret om, at bøden på 11 250 000 ECU blev beregnet på grundlag af selskabets omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990 (375,5 mio. ECU), at bøden som udgangspunkt udgjorde 9% af den pågældende omsætning, at der blev taget hensyn til en deltagelse i overtrædelser på 60 måneder, og at selskabet fik nedsat bøden med to tredjedele, fordi det samarbejdede.
- 34 Selskabet har dernæst under henvisning til præmis 37-40 i Domstolens dom understreget, at det ikke kan gøres ansvarligt for Feldmühle's og CBC's deltagelse i kartellet i perioden før overtagelsen af disse virksomheder i september 1990. Når henses til præmis 79 i Domstolens dom, hvorefter Domstolen ikke kan træffe endelig afgørelse, fordi den ikke er bekendt med, hvor stor en del af sagsøgerens omsætning på Fællesskabets kartonmarked før september 1990 der hidrørte fra Feldmühle's og CBC's aktiviteter, bør der ved fastsættelsen af bødens størrelse ikke tages hensyn til, hvor stor en del af sagsøgerens omsætning der hidrørte fra disse aktiviteter.
- 35 Af selskabets samlede omsætning i 1990 på Fællesskabets kartonmarked på 375,5 mio. ECU, som den af Kommissionen pålagte bøde er beregnet på grundlag af, udgør den del, der kan tilskrives Kopparfors, 162 667 810 ECU (med den af Eurostat offentliggjorte vekselkurs for 1990). Resten af referenceomsætningen, dvs. 212 832 190 ECU, blev opnået af Feldmühle og CBC.
- 36 Det fremgår ifølge sagsøgeren af Domstolens dom, at der ikke kan tages hensyn til perioden før september 1990 ved fastlæggelsen af varigheden af de over-

trædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC, og som sagsøgeren ikke kan gøres ansvarlig for, således at sagsøgeren kun kan gøres ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC i de ni måneder fra september 1990 til maj 1991.

- 37 Selskabet har desuden anført, at den bøde, der blev pålagt det, som udgangspunkt blev fastsat til 9%, fordi det som følge af sin deltagelse i møderne i PWG blev betragtet som en af »hovedmændene« i kartellet. Det var imidlertid kun Feldmühle's repræsentanter, der havde deres gang i PWG, idet Kopparfors' repræsentanter aldrig deltog i PWG's møder. Da selskabet ikke kan anses for at have været en af »hovedmændene« i perioden forud for september 1990, bør der for de overtrædelser, Kopparfors begik inden da, pålægges en bøde beregnet på grundlag af 7,5% af referenceomsætningen. Satsen på 9% kan således først anvendes fra september 1990.
- 38 På baggrund af ovenstående skal den af Kommissionen benyttede formel for beregningen af bøden anvendes på følgende måde:

Periode	Virksomhed	Omsætning (mio. ECU)	Sats (%)	Varighed	Resultat (mio. ECU)	Nedsættelse	Bøde (mio. ECU)
6/86 — 8/90	KF	162,667	7,5	51/60	10,37	- 2/3	3,46
9/90 — 5/91	KF, FM/CBC	375,500	9,0	9/60	5,07	- 2/3	1,69
I alt							5,15

- 39 Bøden bør således ifølge sagsøgeren være 5,15 mio. EUR.

- 40 Sagsøgeren har under retsmødet anmodet Retten om ved fastsættelsen af bøden at tage hensyn til, at Kopparfors først blev overtaget i begyndelsen af 1987.

- 41 Kommissionen har anlagt en anden fortolkning af Domstolens dom end sagsøgeren. Det fremgår ifølge Kommissionen ikke af dommens præmis 77, at Retten skal tage stilling til — hvilket efter Stora's opfattelse tydeligvis betyder »nedsætte« — bøden, men at sagen skal hjemvises til Retten, for at den igen kan tage stilling til bødens størrelse. Domstolen angiver således ikke, hvad resultatet af denne stillingtagen bør være. Desuden anføres det i præmis 39 i Domstolens dom, at den omstændighed, at Stora ikke kunne være uvidende om Feldmühle's og CBC's adfærd som følge af Kopparfors' deltagelse, ikke kan give tilstrækkeligt grundlag for at gøre selskabet ansvarligt. Det hævdes således ikke på det pågældende sted, at Stora ikke ville kunne gøres ansvarlig for de pågældende virksomheders adfærd før september 1990.
- 42 Kommissionen finder derfor, at Retten skal afgøre, om Domstolen fandt, at Stora ikke var ansvarlig for Feldmühle og CBC før overtagelsen af disse selskaber, og i bekræftende fald om sagsøgerens bøde skal nedsættes. Den har fremført en særskilt argumentation for hvert af disse to punkter.
- 43 For det første har Kommissionen anført, at Domstolen ikke fandt, at Stora ikke var ansvarlig for Feldmühle og CBC før september 1990. Domstolen ophævede ganske vist Rettens dom på netop dette punkt, men den annullerede ikke Kommissionens beslutning. Parterne er i så henseende i samme situation som før Rettens dom, hvorfor Retten stadigvæk — i lyset af de to domme, der er afsagt i denne sag — vil kunne fastslå, at Stora var ansvarlig for Feldmühle og CBC. Rettens konklusion vil herved skulle baseres på andre grunde end dem, som Domstolen forkastede.
- 44 Kommissionen har under henvisning til præmis 37-40 og 79 i Domstolens dom anført, at Domstolen i præmis 38 ikke fastslog, at den juridiske person, der ledte driften af en virksomhed, der har begået en overtrædelse, altid fortsat er ansvarlig for denne overtrædelse, hvis den pågældende juridiske person fortsat eksisterer på

dagen for vedtagelsen af beslutningen, men at den »som udgangspunkt« fortsat er ansvarlig (præmis 37 i Domstolens dom). Hvis præmis 38 var udtryk for en ufravigelig regel, ville Domstolen i øvrigt have annulleret beslutningen på dette punkt.

- 45 Eftersom den i beslutningen indeholdte konstatering af, at Stora var ansvarlig for Feldmühle's og CBC's adfærd før 1990, ikke blev annulleret af Retten, er beslutningen fortsat gyldig på dette punkt. For at få den annulleret vil Stora skulle godtgøre, at beslutningen er ulovlig. Domstolens dom medfører således alene, at det ikke er muligt at påberåbe sig et af de argumenter, der er blevet forkastet af Domstolen.
- 46 Med henblik på afgørelsen af, hvad der er blevet forkastet af Domstolen, har Kommissionen henvist til præmis 39 i Domstolens dom. Denne præmis sigter til præmis 82 i Rettens dom, hvori det blev understreget, at Stora nødvendigvis vidste, at Feldmühle og CBC deltog i kartellet, fordi Kopparfors, som Stora var ansvarlig for, også deltog heri. Denne vurdering fra Rettens side blev forkastet, for selv om det anerkendes, at Stora var ansvarlig for Kopparfors, giver dette ikke tilstrækkeligt grundlag for også at gøre selskabet ansvarligt for Feldmühle's og CBC's adfærd.
- 47 I det foreliggende tilfælde baserede Retten sig imidlertid ikke udelukkende på det forhold, at Stora havde kendskab til Feldmühle's og CBC's deltagelse før september 1990, med henblik på at gøre førstnævnte selskab ansvarligt for de to sidstnævntes adfærd, idet den tog hensyn til flere andre elementer, der fremgår af præmis 84 og 85 i Rettens dom. Desuden har konklusionen om, at Stora var ansvarlig for Feldmühle og CBC før september 1990, fortsat støtte i Stora's svar på meddelelsen af klagepunkter, som bekræfter, at selskabet betragtede sig som ansvarlig for de pågældende virksomheder i hele overtrædelsesperioden, og i den omstændighed, at lovligheden af beslutningens betragtning 143, hvorefter Kommissionen rettede beslutningen til moderselskabet, såfremt mere end ét selskab i en koncern deltog i overtrædelsen, ikke blev draget i tvivl af Retten, hvis afgørelse ikke blev ophævet på dette punkt.

- 48 I et bilag til sit indlæg har Kommissionen redegjort for de elementer i sagsakterne, der støtter konklusionen om, at Stora er ansvarlig for Feldmühle's og CBC's aktiviteter før september 1990. I bilaget har Kommissionen på grundlag af udtalelserne i Rettens dom kommenteret udtalelsen i præmis 38 i Domstolens dom, hvorefter det »[i] det foreliggende tilfælde er [...] ubestridt, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere, efter at appellanten havde overtaget kontrollen over selskaberne i september 1990«. Den har henvist til parternes skriftlige indlæg i den sag, der førte til Rettens dom, til støtte for, at det ikke er godtgjort, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere som særskilte juridiske personer, efter at sagsøgeren havde overtaget kontrollen over selskaberne, og at Domstolens ræsonnement følgelig hviler på en forkert faktisk forudsætning.
- 49 Kommissionen har endvidere i samme bilag gjort gældende, at der under alle omstændigheder ikke findes nogen juridiske personer uden for Stora-koncernen, som beslutningen ville kunne rettes til. Det vil ikke tjene noget formål at rette beslutningen til en eller flere virksomheder, som er juridiske personer, inden for Stora-koncernen, eftersom bøden økonomisk ville skulle bæres af Stora-koncernen ved et moderselskab, som er en juridisk person.
- 50 Kommissionen har konkluderet, at beslutningen uanset Domstolens dom bør kendes gyldig, for så vidt som det heri fastslås, at Stora er ansvarlig for Feldmühle's og CBC's adfærd før september 1990, og at bødens størrelse bør forblive uændret.
- 51 For det andet, men subsidiært, har Kommissionen for det tilfælde, at det antages, at Stora's fortolkning af Domstolens dom, som går ud på, at selskabet ikke er ansvarligt for Feldmühle's og CBC's adfærd før september 1990, er korrekt, gjort gældende, at bøden ikke kan nedsættes i det foreslåede omfang.

- 52 Kommissionen har herved henvist til, at Stora's bøde blev nedsat med tredjedele på grund af de beviser for kartellets eksistens, som selskabet stillede til rådighed for Kommissionen, og fordi selskabet ikke bestred de væsentligste faktiske forhold (beslutningens betragtning 171 og 172), således at bøden blev nedsat fra 33 795 000 ECU til 11 250 000 ECU. Sagsøgeren lettede således ganske vist Kommissionens opgave, men selskabet løb samtidig den risiko at blive pålagt en bøde for hele overtrædelsens varighed og for alle sine datterselskaber.
- 53 En virksomhed, der samarbejder med Kommissionen og dermed udsætter sig selv for risikoen for en meget høj bøde, er ifølge Kommissionen i en helt anden situation end en virksomhed, som ikke løber denne risiko. På tidspunktet for den administrative procedure gav Stora Kommissionen det indtryk, at selskabet løb den pågældende risiko. Den argumentation, selskabet nu fremfører, indebærer imidlertid nødvendigvis, at det i sidste ende ikke løb risikoen, eftersom hovedparten af omsætningen i perioden før 1990 ikke indgår i bødeudmålingen.
- 54 Det kan heraf udledes, at det forhold, at Stora nu opfører sig, som om selskabet — i det væsentlige — aldrig løb den risiko, som det syntes at påtage sig (eller ikke samarbejdede så meget, som Kommissionen troede ved fastlæggelsen af overtrædelsen for dets vedkommende), i betydelig grad reducerer de formildende omstændigheder, i det mindste i et omfang svarende til den formodede risiko.
- 55 Kommissionen har sondret mellem det forhold, at Stora medvirkede til, at selskabet selv blev pålagt en sanktion, idet det hverken bestred kartellets eksistens eller selskabets deltagelse heri, på den ene side, og dets samarbejde med henblik på at godtgøre andre virksomheders deltagelse på den anden side, og gjort gældende, at kun den sidstnævnte form for samarbejde (beslutningens betragtning 171) fortsat kan begrunde en bødenedsættelse med en tredjedel. Der er derimod ikke længere grundlag for at nedsætte bøden med yderligere en tredjedel.

- 56 I betragtning heraf bør den endelige bøde ifølge Kommissionen udgøre 10 700 000 EUR, hvilket indebærer en nedsættelse med 550 000 EUR i forhold til det beløb, der er anført i beslutningens artikel 3.

Rettens bemærkninger

- 57 Der skal indledningsvis erindres om, at Domstolen fandt, at Retten havde begået en retlig fejl ved at anse Stora for ansvarlig for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC inden overtagelsen af disse virksomheder, og derfor ophævede Rettens dom. Domstolen annullerede imidlertid ikke beslutningen, selv om sagsøgeren havde nedlagt påstand herom i appellsagen (præmis 19).
- 58 Der skal endvidere henvises til, at Domstolen, da det ikke fremgik af sagens akter, hvor stor en del af sagsøgerens omsætning i 1990 der hidrørte fra Feldmühle's og CBC's aktiviteter, besluttede, at »sagen hjemvises til Retten, for at den igen kan tage stilling til bødens størrelse under hensyn til de i [Domstolens] doms præmis 37-40 indeholdte betragtninger, idet afgørelsen om sagens omkostninger [...] udsættes« (præmis 79).
- 59 Sagens parter er imidlertid efter hjemvisningen ikke enige om, hvilke konsekvenser der skal drages af Domstolens dom. Mens Stora finder, at bøden skal fastsættes under hensyntagen til, at selskabet ikke kan gøres ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC før september 1990, er Kommissionen af den opfattelse, at Domstolen ikke har afgjort spørgsmålet om ansvaret for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd. Kommissionen har i den forbindelse understreget, at beslutningen ikke blev annulleret på dette punkt, og at det på grundlag af præmisserne i Rettens dom og sagens akter fortsat er berettiget at gøre sagsøgeren ansvarlig for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd inden overtagelsen af disse virksomheder.

- 60 Hertil bemærkes, at det fremgår af præmis 37-39 i Domstolens dom (citeret ovenfor i præmis 22) læst i sammenhæng, at det forhold, at en køber er bekendt med, at de overtagne virksomheder har deltaget i en overtrædelse før overtagelsen, ikke giver tilstrækkeligt grundlag for at pålægge køberen ansvaret for den tidligere retsstridige adfærd. Denne faktiske omstændighed, at køberen ikke er uvidende om de overtagne virksomheders retsstridige adfærd, kan nemlig ikke i sig selv ophæve reglen om, at »det som udgangspunkt er den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, selv om det på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved overtrædelsen blev fastslået, var en anden person, der havde ansvaret for virksomhedens drift«.
- 61 Kommissionen har anført, at der i det foreliggende tilfælde findes andre retlige og faktiske forhold end Stora's kendskab til Feldmühle's og CBC's adfærd inden overtagelsen, der giver grundlag for at gøre Stora ansvarlig for den pågældende adfærd.
- 62 Den har for det første henvist til, at det kun »som udgangspunkt« er den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, og at dette ikke er tilfældet i denne sag. Det forhold, at Domstolen ikke annullerede beslutningen, taler også for, at denne hovedregel ikke finder anvendelse under de foreliggende omstændigheder.
- 63 Denne første indvending kan ikke tiltrædes. Indskuddet »som udgangspunkt« findes i alle Domstolens øvrige domme i appelsagerne til prøvelse af Rettens domme af 14. maj 1998, hvori Domstolen opstillede den pågældende retsregel (Domstolens domme af 16.11.2000, henholdsvis sag C-248/98 P, KNP BT mod Kommissionen, Sml. I, s. 9641, præmis 71, sag C-279/98 P, Cascades mod Kommissionen, Sml. I, s. 9693, præmis 78, og sag C-297/98 P, SCA Holding mod Kommissionen, Sml. I, s. 10101, præmis 277), og det er ikke afgørende, at Domstolen ikke annullerede beslutningen på det pågældende punkt.

64 Domstolen var således stillet over for et lignende spørgsmål i den anden sag, hvori Retten afsiger dom i dag (Rettens dom af 28.2.2002, sag T-308/94, Cascades mod Kommissionen, Sml. II, s. 813), og i dommen af 16. november 2000 i sagen Cascades mod Kommissionen annullerede den ikke beslutningen, idet den blot hjemviste sagen til Retten, således at denne kunne tage stilling til bødens størrelse. Desuden bemærkes, at Domstolen i en af de andre sager, hvori der var nedlagt påstand om annullation af beslutningen, og hvori Domstolen selv afgjorde sagen endeligt, nedsatte bøden uden forinden at have annulleret beslutningen (dommen i sagen KNP BT mod Kommissionen). Efter at have ophævet punkt 1 i konklusionen i Rettens dom af 14. maj 1998 i sagen KNP BT mod Kommissionen (sag T-309/94, Sml. II, s. 1007) med den begrundelse, at Retten havde undladt at tage stilling til sagsøgerens argument om, at selskabet under alle omstændigheder først kunne gøres ansvarligt for en virksomheds (Badische's) retsstridige adfærd fra tidspunktet for dets erhvervelse af virksomheden, besluttede Domstolen således at træffe afgørelse i annullationssøgsmålet til prøvelse af beslutningen. Selv om Domstolen fastslog, at KNP BT ikke var ansvarlig for den overtrædelse, der blev begået af Badische i perioden fra midten af 1986 til 1. januar 1987, annullerede den imidlertid ikke beslutningen af den grund, men nedsatte den bøde, der var pålagt sagsøgeren.

65 For det andet har Kommissionen gjort gældende, at de forhold, Retten tog hensyn til i præmis 84 og 85 i Rettens dom, fortsat gør sig gældende. Det hedder i præmis 84 og 85 i Rettens dom:

»84 Dette resultat afkræftes ikke af sagsøgerens argument om, at selskabet i henhold til tysk lovgivning ikke havde mulighed for at øve afgørende indflydelse på Feldmühle's, og derigennem på CBC's handelspolitik. Sagsøgeren har end ikke søgt at bringe overtrædelsen til ophør, f.eks. blot i form af en henstilling herom til Feldmühle's bestyrelse.

85 Af det ovenfor anførte følger, at Kommissionen havde føje til at anse sagsøgeren for ansvarlig for de pågældende selskabers adfærd. Denne konstatering støttes af sagsøgerens adfærd under den administrative

procedure, hvorunder virksomheden fremstod som enerepræsentant for selskaberne i Stora-koncernen i forhold til Kommissionen for så vidt angik overtrædelsen (jf. i analogi hermed Domstolens dom af 18.10.1989, sag 374/87, Orkem mod Kommissionen, Sml. s. 3283, præmis 6). Det bemærkes endelig, at Kommissionens valg af sagsøgeren som adressat for beslutningen er i overensstemmelse med de generelle kriterier som nævnt i beslutningens betragtning 143 (jf. præmis 58), idet flere selskaber i Stora-koncernen har deltaget i den anførte overtrædelse.«

- 66 Præmis 84 i Rettens dom kan imidlertid ikke bekræfte Kommissionens opfattelse, da den i præmissen indeholdte vurdering vedrører den manglende mulighed for at øve afgørende indflydelse på Feldmühle's og derigennem på CBC's handelspolitik efter Stora's køb af FeNo-aktierne.
- 67 Der kan heller ikke støttes ret på præmis 85, som indeholder to særskilte supplerende vurderinger.
- 68 Den første vurdering (præmis 85, andet punktum) skal støtte en konstatering og kan således ikke betragtes som afgørende i relation til spørgsmålet om ansvaret for den retsstridige adfærd forud for overtagelsen. Den væsentligste grund til, at Retten gjorde sagsøgeren ansvarlig for denne adfærd, anføres i præmis 82 i Rettens dom, hvori det hedder, at »[d]a ansvaret for Kopparfors' adfærd påhviler sagsøgeren, har Kommissionen med rette i de individuelle oplysninger i meddelelsen af klagepunkter anført [...], at sagsøgeren ikke kunne være uvidende om Feldmühle's og CBC's konkurrencebegrænsende adfærd«. Den omstændighed, at sagsøgeren under den administrative procedure fremstod som enerepræsentant for selskaberne i Stora-koncernen i forhold til Kommissionen for så vidt angår overtrædelsen, er således af subsidier karakter i forhold til den pågældende væsentligste grund.

- 69 Den anden vurdering (præmis 85, tredje punktum) angående den rette adressat for beslutningen gælder kun for situationen forud for datoen for vedtagelsen af beslutningen.
- 70 Følgelig må Domstolens dom under hensyn til de konkrete faktiske omstændigheder forstås således, at det som udgangspunkt er »den juridiske person«, der ledte de pågældende virksomheder, nemlig Feldmühle og CBC, inden de blev overtaget af sagsøgeren, der er ansvarlig for den overtrædelse, de begik i denne periode. Det følger heraf, at hvis den juridiske person, der ledte driften af Feldmühle og CBC før september 1990, eksisterede på datoen for vedtagelsen af beslutningen, dvs. den 13. juli 1994, er dette tilstrækkeligt til, at Stora ikke kan gøres ansvarlig for deres handlinger. I denne forbindelse kan Domstolens bemærkning om, at »det [er] ubestridt, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere, efter at appellanten havde overtaget kontrollen over selskaberne i september 1990« (præmis 38), ikke betragtes som afgørende, eftersom det afgørende spørgsmål i forbindelse med anvendelsen af den regel, Domstolen opstillede i dommens præmis 37, er, om den juridiske person, der var ansvarlig for virksomhedernes drift i perioden forud for sagsøgerens overtagelse af virksomhederne, eksisterede på datoen for vedtagelsen af beslutningen.
- 71 For at sikre sig, at denne juridiske person fortsat eksisterede den 13. juli 1994, har Retten stillet flere skriftlige spørgsmål til sagsøgeren. Sagsøgeren har i sine svar oplyst, at Feldmühle's og datterselskabet CBC's moderselskab var FeNo, og at sidstnævnte selskab eksisterede på datoen for vedtagelsen af beslutningen under navnet FPB Holding AG. Sagsøgeren har desuden bekræftet, at Feldmühle og CBC fortsatte med at eksistere som juridiske personer indtil datoen for vedtagelsen af beslutningen.
- 72 Under disse omstændigheder er det Kommissionen, der skal bevise, at der på datoen for vedtagelsen af beslutningen ikke fandtes en juridisk person, der kunne gøres ansvarlig for den retsstridige adfærd, der blev udvist af virksomhederne Feldmühle og CBC, inden de blev overtaget af Stora. Kommissionen har

imidlertid ikke ført et sådant bevis, idet den ikke har godtgjort, at FeNo, Feldmühle eller CBC blev opløst inden datoen for vedtagelsen af beslutningen.

- 73 Retten er herefter i den situation, at den igen skal tage stilling til sagsøgerens bøde, som i medfør af beslutningens artikel 3 beløber sig til 11 250 000 ECU, under hensyntagen til, at selskabet ikke kan gøres ansvarligt for de overtrædelser, der blev begået af Feldmühle og CBC før september 1990.
- 74 Da Stora ikke kan gøres ansvarlig for Feldmühle's og CBC's retsstridige adfærd før september 1990, skal selskabet for så vidt angår perioden forud for overtagelsen af disse virksomheder alene bære ansvaret for Kopparfors' adfærd. Som det fremgår af tabel 8 i bilagene til beslutningen, overtog Stora Kopparfors med virkning fra den 1. januar 1987. Ifølge beslutningens artikel 1 deltog Stora imidlertid i overtrædelserne fra midten af 1986. Det følger heraf, at Stora under hensyn til de af Domstolen fremførte synspunkter ikke kan gøres ansvarlig for Kopparfors' adfærd i perioden fra juni 1986 til den 1. januar 1987, eftersom Kopparfors fortsat eksisterede som juridisk person på datoen for vedtagelsen af beslutningen, således som det er blevet bekræftet af sagsøgeren, uden at det er blevet bestridt af Kommissionen.
- 75 Inden for rammerne af den fulde prøvelsesret, der tilkommer Retten i medfør af artikel 229 EF og artikel 17 i forordning nr. 17, er Retten kompetent til at vurdere, om bødens størrelse er passende. I det foreliggende tilfælde skal der ved denne vurdering tages hensyn til, at Stora ikke kan gøres ansvarlig for de overtrædelser, der er blevet begået af Kopparfors før den 1. januar 1987.
- 76 Hvad angår principperne for fastsættelsen af bødens størrelse skal det først bemærkes, at Domstolens dom ikke angiver nogen metode for fastsættelsen af sagsøgerens bøde.

- 77 Sagens parter er ganske vist uenige om, hvor stor en nedsættelse samarbejdet under den administrative procedure kan begrunde, men de er enige om principperne for beregningen af bødens størrelse.
- 78 Endelig er det i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet nødvendigt at fastsætte de bøder, der pålægges virksomheder, der har deltaget i en aftale eller en samordnet praksis i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, efter samme metode, medmindre der fremføres en objektiv begrundelse for ikke at følge denne metode (jf. i samme retning Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-280/98 P, Weig mod Kommissionen, Sml. I, s. 9757, præmis 63-68). I det foreliggende tilfælde finder Retten, at der ikke findes en sådan objektiv begrundelse, hvorfor Stora's bøde i princippet skal fastsættes i henhold til den metode, som Kommissionen anvendte i forhold til samtlige de i beslutningens artikel 3 nævnte virksomheder, der blev pålagt en bøde, og som parterne er enige om.
- 79 I henhold til de detaljerede forklaringer, Kommissionen gav i 1997 som svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, blev der pålagt bøder, der for »hovedmændene« i kartellet, herunder Stora, som udgangspunkt var på 9% af omsætningen på kartonmarkedet i Fællesskabet i 1990 i de virksomheder, beslutningen var rettet til, og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende. Det blev i relation til Stora lagt til grund, at overtrædelsen varede 60 måneder (fra juni 1986 til slutningen af maj 1991). Stora fik nedsat sin bøde med to tredjedele for at have samarbejdet med Kommissionen under den administrative procedure (beslutningens betragtning 171). Der blev som resultat heraf pålagt sagsøgeren en bøde på 11 250 000 ECU (beslutningens artikel 3).
- 80 Sagsøgerens bøde vil derfor blive beregnet under hensyn til følgende: for perioden forud for overtagelsen af Feldmühle og CBC, dvs. perioden fra januar 1987 til den 1. september 1990: udelukkende Kopparfors' omsætning i 1990 på Fællesskabets kartonmarked, dvs. 162 667 000 ECU; for den periode, hvor sagsøgeren

er gjort ansvarlig for Feldmühle's og CBC's deltagelse i kartellet, dvs. fra den 1. september 1990 til slutningen af maj 1991: Stora's samlede omsætning i 1990 på samme marked, dvs. 375 500 000 ECU.

81 Den procentsats, der skal anvendes på de pågældende omsætninger, er afhængig af, om sagsøgeren kan betegnes som »hovedmand« i kartellet. Kommissionen har i den forbindelse ikke bestridt, at det kun var Feldmühle's repræsentanter, der havde deres gang i PWG, og at Kopparfors' repræsentanter aldrig deltog i PWG's møder. Sagsøgeren kan herefter ikke anses for at have været en af »hovedmændene« i perioden forud for overtagelsen af Feldmühle og CBC. Satsen på 9% kan således først anvendes fra datoen for overtagelsen af Feldmühle og CBC, og der vil for de overtrædelser, der blev begået af Kopparfors mellem den 1. januar 1987 og den 1. september 1990, blive fastsat en bøde beregnet på grundlag af 7,5% af sidstnævnte virksomheds omsætning.

82 Kommissionen har i sit indlæg anmodet Retten om ikke at foretage en nedsættelse på over en tredjedel af bøden af de grunde, der er redegjort for i præmis 53-55 ovenfor. Denne anmodning kan ikke imødekommes.

83 For det første fremgår den sondring mellem virkningerne af Stora's samarbejde, som Kommissionen har foretaget i sit indlæg, ikke af ordlyden af beslutningens betragtning 171 og 172. Sagsøgeren er nemlig ikke blandt de virksomheder, der udtrykkeligt sigtes til i betragtning 172.

84 Endvidere bemærkes, at Domstolen hjemviste sagen til Retten, da det ikke fremgik af sagens akter, hvor stor en del af Stora's omsætning i 1990 der hidrørte fra Feldmühle's og CBC's aktiviteter, for at Retten igen kunne tage stilling til bødens størrelse »under hensyn til de i [Domstolens] doms præmis 37-40 indeholdte betragtninger« (præmis 79). Omfanget af Stora's samarbejde med

Kommissionen under den administrative procedure, som gav grundlag for at nedsætte selskabets bøde med to tredjedele, bliver imidlertid på ingen måde omtalt i de nævnte præmisser.

- 85 Endelig finder Retten i medfør af sin fulde prøvelsesret, at der ikke efter hjemvisningen af sagen er grund til at vende tilbage til spørgsmålet om størrelsen af den bødenedsættelse, der blev givet af Kommissionen for samarbejdet under den administrative procedure. Den risiko, at en virksomhed, der har opnået en bødenedsættelse til gengæld for samarbejde, senere anlægger annullationssøgsmål til prøvelse af den beslutning, hvorved overtrædelsen af konkurrencereglerne blev fastslået, og hvorved den ansvarlige virksomhed blev pålagt en sanktion i den anledning, og får medhold ved Retten i første instans eller ved Domstolen efter appel, er en normal konsekvens af en udnyttelse af de retsmidler, der er fastsat i traktaten og statuten. Det forhold, at en virksomhed, der har samarbejdet med Kommissionen og har fået nedsat bøden i den anledning, har fået medhold i en retssag, kan således ikke i sig selv give grundlag for, at der igen tages stilling til størrelsen af den bødenedsættelse, virksomheden har fået.
- 86 På grundlag af alle de fastlagte kriterier for fastsættelsen af sagsøgerens bøde fastsætter Retten under udøvelse af sin fulde prøvelsesret bøden til 4 670 000 EUR.

Sagens omkostninger

- 87 I Domstolens dom blev det besluttet at udsætte afgørelsen om sagens omkostninger. Retten skal således i nærværende dom træffe afgørelse om samtlige omkostninger i forbindelse med de forskellige sager i overensstemmelse med procesreglementets artikel 121.

- 88 I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. I det foreliggende tilfælde har sagsøgeren kun fået delvis medhold ved Domstolen, hvorimod selskabets påstande er blevet taget til følge ved Retten efter hjemvisningen af sagen til denne.
- 89 Retten finder således under hensyn til sagens omstændigheder, at sagsøgeren bør bære to tredjedele af sine egne omkostninger og af Kommissionens omkostninger og Kommissionen en tredjedel af sagsøgerens omkostninger og af sine egne omkostninger for Domstolen og Retten.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RETTEEN (Første Udvidede Afdeling)

- 1) Den bøde, der er pålagt sagsøgeren ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton), fastsættes til 4 670 000 EUR.

- 2) Sagsøgeren bærer to tredjedele af sine egne omkostninger og af Kommissionens omkostninger for Domstolen og Retten.

- 3) Kommissionen bærer en tredjedel af sagsøgerens omkostninger og af sine egne omkostninger for Domstolen og Retten.

Vesterdorf

Lenaerts

Pirrung

Vilaras

Forwood

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 28. februar 2002.

H. Jung

B. Vesterdorf

Justitssekretær

Præsident